

Перезавантаження системи оборони України як виклик часу

Протистояти можливому масштабному нападу Росії Україна готова набагато краще, ніж на початку 2014 року. Водночас ми досі залишаємося вкрай вразливою мішенню для Росії, про що й свідчать агресивні плани північного сусіда. Що означає: обрані напрями нарощування оборонних спроможностей держави, м'яко кажучи, не завжди були правильними.

Річ не в тому, чи відбудеться масштабний наступ Москви 2022 року, а в тому, що війна проти України обов'язково триватиме, а її формати можуть змінюватися від диверсій і терактів до повномасштабного наступу. Припинення цієї російської війни на знищення незалежної України можливе лише за двох умов: або Україна перетвориться на добре захищену фортецю, або путінський режим отримає ще одну Білорусь.

При цьому слід визнати, що вимоги до сучасної оборони впродовж останніх кількох років суттєво трансформувалися та продовжують стрімко змінюватися. І це вимагає докорінного перезавантаження підходів до організації оборони держави – з переведенням її у національний проект. Такий, коли оборона держави стане завданням і девізом кожного громадянина. Важливим мотиватором для української влади має стати той факт, що держава справді має можливості й ресурси, щоб досягти рівня неприступної фортеці.

В очікуванні російського наступу

Україна вже вісім років війни живе в умовах невизначеності та напруженості – фактично в умовах очікування розгортання Москвою війни більших масштабів, ніж нині. Кремлю вигідно тримати Україну в напруженні, бо так він має можливість впливати на Західний світ, активно формувати порядок денний на світовій геополітичній арені. Задля цього Москва використовує широкий арсенал інформаційних засобів і дій, намагаючись надавати світу суперечливу інформацію. Ось найпоказовіший приклад. 28 січня The Wall Street Journal з посиланням на неназваних чиновників західних оборонних відомств повідомив, що Росія відправила до кордону з Україною медичні підрозділи, що може означати останнє приготування до вторгнення. А вже 29 січня пресслужба Західного військового округу РФ звітувала, що Росія повернула частину своїх військ від українського кордону до місць постійної дислокації.

У такій ситуації важко зробити висновки щодо появи цілої серії публікацій у західних ЗМІ про підготовку РФ до нападу на Україну: чи з'явилися вони завдяки «витоку» інформації на рівні дипломатичних кіл, чи просто проплачені спецслужбами, чи є результатом роботи західних розвідок, чи західні спецслужби свідомо втягнулися в інформаційну війну з Росією?

Для України така ситуація стала певним викликом і засвідчила необхідність змінити підходи і до розвитку технічних засобів розвідки і агентурних мереж, і до розвитку власних спроможностей вести сучасні інформаційні війни. До речі, інформаційні війни мають практичне віддзеркалення, наприклад, у вигляді падіння курсу гривні й втечі інвесторів на тлі напруження та штучно утворених страхів вторгнення, що, безумовно, могло бути окремою ціллю Росії. Оскільки погіршення економічної ситуації можна використати для подальшого розхитування та дестабілізації ситуації в Україні.

Ціла «гра в бісер» розгорнулася навколо «ультиматуму» Росії щодо гарантій безпеки. У цьому контексті було б цікаво почути відповідь Кремля, якби США і НАТО як альтернативну (зустрічну) умову пропозиціям Росії щодо надання їй гарантій безпеки визначили б необхідність виконання самою Росією положень Будапештського меморандуму в повному обсязі. Включаючи Крим та ОРДЛО. Чи готова була б Москва в обмін на гарантії безпеки деокупувати Крим і залишити у спокої Донбас?

Так чи інакше, у нав'язаному Кремлем порядку денному питання України вперше в її новітній історії вийшло на центральне місце. Власне кажучи, те, що відбувається сьогодні, є справжньою баталією за Україну. Поки що переважно інформаційною. Але з риторики Кремля чітко видно, що там не очікували такого рівня підтримки України, зокрема, постачань зброї та боєприпасів зі Сполучених Штатів і з Великобританії. Так само не можуть повністю ігнорувати в Москві й можливі санкції. Білий дім уже оголосив, що санкції США в разі вторгнення РФ в Україну призведуть до зниження російського промислового потенціалу. Точніше до подальшого зниження, бо нині є багато ознак технологічного дефіциту в РФ. Наведемо лише одну ілюстрацію: Росія з останніх сил бореться за свій традиційний індійський ринок, але на сьогодні майже втратила його – внаслідок технологічної неспроможності задовольнити партнера.

Отже, безпрецедентний політичний рівень підтримки Заходом сучасної України справді може суттєво або навіть кардинально вплинути на рішення Кремля розгорнути масштабну війну. Однак, переконані, що не варто й «заколисувати» себе, перекидаючи завдання захисту на Збройні сили та сили оборони держави в цілому. Той факт, що військових сил і засобів по периметрах українського кордону від Білорусі до окупованого Криму начебто «недостатньо для масштабного вторгнення», не повинен знизити якість і темпи підготовки держави до «зустрічі» ворога. Звісно, немає підстав для паніки, але...

Аналіз ймовірних дій РФ спонукає до висновків про дуже широкий діапазон можливостей. Москва розпочала цю авантюру та зберігає можливості маневру. Ці можливості Кремль використовує відразу, тільки-но прорахує ймовірність успіху швидкої операції. Скоріш за все, декорованої та ілюмінованої під «порятунок» російських громадян в Україні – тож найнебезпечніші зони нині не на кордонах, а всередині України, де залишилося чимало завербованих у часи президенства Януковича людей. Саме масштабна внутрішня дестабілізація є найбажанішим сценарієм для путінського Кремля, бо її можна легко й оперативно використати для розширення сценарію до суто воєнного.

Хоча за певних умов дестабілізація ситуації може початися одночасно: всередині України та на одному з кордонів, скажімо, білоруському (що найвигідніше Кремлю, оскільки конфлікт можна видати за «білорусько-український», а РФ лише «прийде на допомогу» союзнику). Будь-які прикордонні дії, як і зростання активності всередині держави, скоріш за все, будуть зондуванням можливостей. Але слід розуміти, що перекидання повітряно-десантних дивізій – це від кількох годин до кількох діб залежно від рівня оснащення, озброєння та стану бойової готовності на момент наказу. Найбільш вірогідні способи потрапити угрупованням ПДВ на територію України – здійснити десантування посадковим способом (7-ма десантно-штурмова дивізія завдяки своєму розташуванню на узбережжі Чорного моря може здійснити перекидання морем на десантних кораблях). Як, до речі, і морська піхота Чорноморського флоту. Тож не зайве було б посилити охорону всіх наявних аеродромів і морського узбережжя.

Загалом треба ретельно попрацювати, щоб позбавити Москву можливості провести стрімку операцію – щойно Путін усвідомить неможливість блицкригу, він відступить.

У такій ситуації важко зробити висновки щодо появи цілої серії публікацій у західних ЗМІ про підготовку РФ до нападу на Україну: чи з'явилися вони завдяки «витоку» інформації на рівні дипломатичних кіл, чи просто проплачені спецслужбами, чи є результатом роботи західних розвідок, чи західні спецслужби свідомо втягнулися в інформаційну війну з Росією?

Для України така ситуація стала певним викликом і засвідчила необхідність змінити підходи і до розвитку технічних засобів розвідки і агентурних мереж, і до розвитку власних спроможностей вести сучасні інформаційні війни. До речі, інформаційні війни мають практичне віддзеркалення, наприклад, у вигляді падіння курсу гривні й втечі інвесторів на тлі напруження та штучно утворених страхів вторгнення, що, безумовно, могло бути окремою ціллю Росії. Оскільки

погіршення економічної ситуації можна використати для подальшого розхитування та дестабілізації ситуації в Україні.

Ціла «гра в бісер» розгорнулася навколо «ультиматуму» Росії щодо гарантій безпеки. У цьому контексті було б цікаво почути відповідь Кремля, якби США і НАТО як альтернативну (зустрічну) умову пропозиціям Росії щодо надання їй гарантій безпеки визначили б необхідність виконання самою Росією положень Будапештського меморандуму в повному обсязі. Включаючи Крим та ОРДЛО. Чи готова була б Москва в обмін на гарантії безпеки деокупувати Крим і залишити у спокої Донбас?

І наостанок про нинішній етап війни з Росією. Ті, хто служив в армії, пам'ятають, що кожен черговий військової частини має конверт, який відкривається відразу після оголошення бойової тривоги. Він містить покроковий порядок дій для всіх: від командира частини до останнього солдата. Це до того, що якщо спокійно роз'яснити кожному резервісту його дії в разі раптового нападу російських військ, поменшає підстав для жахливих припущень і панічних настроїв, наприклад, за відсутності зв'язку, інтернету, світла, газу... Люди краще діють, коли зміна умов існування заздалегідь обговорена. Такого сценарію з розгорнутою війною може ніколи в житті не відбутися, а от сприйняття Путіна як ворога закріпиться в масовій свідомості українців назавжди.

Уроки на завтра

Коли президент Зеленський висловлює переконання, що «разом ми збережемо мир і змусимо гармати мовчати», хочеться додати: це добре, але може відбутися лише за умов нарощування Україною оборонного потенціалу. Причому не в лінійному сенсі – літаки та танки. Потрібен асиметричний арсенал. Хоча б тому, що Росія, яка витратить у 2022 році на оборону понад 3,5 трлн рублів, або близько 48 млрд доларів, має воєнний бюджет, який майже в 10 разів більший за український. Хоча варто звернути увагу й на інший дивний факт: російські асигнування потреб оборони зіставні з німецькими, але становлять лише 15-ту частину американських. І за таких умов Москва намагається нав'язувати свої правила гри Заходу. Насправді це свідчення того, що Москва також певною мірою використовує асиметричні дії, намагається грати на випередження, передусім нетрадиційними засобами.

Розмова про потенціал України створити асиметричний арсенал стримування російської агресії далеко не перша. Але здійснюється цей процес занадто повільно та часто зовсім не так, як хотілося б. Спробуємо коротко окреслити напрямки перетворень, які зроблять Україну в рази сильнішою. Під кожний з таких напрямків необхідна покрокова програма, а загалом було б доцільно перейти на проєктне управління сектором безпеки і оборони, створивши низку проєктних груп – під кожною ділянкою, що трансформуватиметься. Одразу зазначимо: застереження противників реформування на кшталт «Не можна реформувати армію (СБУ, ОПК і т.д.) під час війни» є безпідставними. Тому що російська гібридна війна проти України може тривати десятиліттями, а ми залишатимемося вразливими весь цей час.

Почнемо з несилових засобів. Відкриття Москвою в січні 2022 року «активного інформаційного фронту» свідчить про необхідність для України набагато більше, ніж нині, займатися інформаційно-психологічними операціями та кіберспроможностями. Україна, яка має виключний науковий потенціал та восьмирічний досвід реальної війни, має створити умови для здійснення кібератак і активних інформаційно-психологічних операцій, а не тільки реагувати на кремлівські атаки. Йдеться в тому числі про спроможність здійснювати інформаційні заходи через найбільш авторитетні ЗМІ світу, що завжди робить Москва і до чого рідко дотягується Київ.

Про необхідність посилити розвідку вже було сказано вище. У цьому контексті вартувало б розглянути і прискорити створення власного супутникового розвідувального угруповання. Супутник із розподільчою здатністю 0,5 метра коштуватиме чимало – від 70 до 100 мільйонів доларів, але січень 2022 року довів, що безпека значно дорожча. Тим паче, що Україна має науково-виробничу базу й можливості в самостійному створенні різноманітних зразків космічної техніки (більша частина таких космічних апаратів була виготовлена в Україні, закуповувати доведеться хіба що оптико-електронні модулі та сонячні панелі).

Владі не зайве було б подбати про створення потужних аналітичних та інформаційних структур, які здійснювали б оперативний аналіз як у сфері розвитку іноземних армій та технологій, так і в галузі «стикування» вітчизняної науки, промисловості і військових. Поки що найкращі рішення у створенні новітніх зразків зброї реалізовано виключно як ініціативу знизу, а коли потрібно об'єднати зусилля держави та приватного сектору, держава, як правило, демонструє неспроможність у розвитку таких проєктів.

Звісно, потрібні виключні зусилля для нарощування потенціалу вітчизняної контррозвідки, із поступовим реформуванням СБУ. Україна має бути здатна до обережного посилення контррозвідувального режиму, хоча б у прикордонних з РФ і Білоруссю областях.

Якщо говорити про сили оборони, то фахівці Українського інституту безпекових досліджень дійшли висновку, що фундаментальне перезавантаження підходів у галузі організації оборони повинно повністю змінити її структуру та принципи. Для цього вже є й певна основа, зокрема, Стратегія воєнної безпеки України передбачає застосування всеосяжного принципу побудови оборони.

На жаль, початок створення Сил територіальної оборони (ТрО) виявив низку недоліків, які тепер розв'язують вже на ходу. Досить добре, що парламент спромігся ухвалити зміни до закону, які дозволять за рішенням головнокомандувача оснащувати бригади чи батальйони ТрО більш потужною зброєю, ніж стрілецька. Але фахівці вже помітили, що формування Сил ТрО відбувається в хаотичному режимі, коли на керівні посади в Силах територіальної оборони призначають командирів без бойового досвіду, через що утворилася недовіра до Сил ТрО з боку частини ветеранів цієї війни. І тому вже лунають ідеї про паралельне утворення добровольчих загонів (груп) з числа активних ветеранів війни. Владі варто унормувати ці питання, не виключено шляхом заздалегідь визначених рішень, щоб бойові бригади могли поповнити ці досвідчені фахівці війни (враховуючи, що укомплектованість бригад у середньому 75%, такий підхід був би обґрунтованим і доцільним).

Щодо сил оборони, владі варто прийняти остаточне й безповоротне рішення – відмовитися від призову. Та й взагалі відмовитися від немотивованих людей у силах оборони. Щодо ЗСУ, то армія як ядро системи оборони повинна бути професійною, укомплектованою на основі мотивації психологічно мілітаризованих людей. Влада мала б оголосити про намір створити професійні ЗСУ та почати розробляти реалістичну програму, напевно, відповідною проєктною групою. Нагадаємо, що ми пропонували створити професійну армію ще у 2002 році, і якби це було зроблено, можливо, не було б і цієї війни.

Наступна ділянка трансформації – вітчизняний ОПК, який майже весь нині опинився без замовлень. Старт реформування державного сектору ОПК, здається, відбувся. Але результат оцінити можна буде тоді, коли зникне штучна надбудова під назвою «Укроборонпром». Якщо «управлінський центр» (з будь-якою назвою) існуватиме до кінця 2022 року (і, відповідно, фінансуватиметься провідними підприємствами ДП «Антонов» і ДККБ «Луч», відтягуючи ресурси від розвитку озброєнь), цю реформу можна буде вважати проваленою. Будь-яке штучне, примусове об'єднання підприємств гальмуватиме їхній розвиток. Коли на початку 2022 року під час війни фактично зупинилася робота найпотужнішого виробника РЛС НВК «Іскра», а головний

розробник бронетехніки ХКБМ імені Морозова перейшов на одноденний робочий тиждень, напевно, це є свідчення і проблем в ОПК, і проблем відносин із замовником.

Звісно, ОПК має підтримуватися замовленнями, хоча Міністерство оборони відповідає в першу чергу за оптимальне забезпечення ЗСУ. До речі, важко позитивно оцінювати переозброєння армії, і не тільки, через невеликий ресурс (реально це близько мільярда доларів щорічно). Серйозного переозброєння армії в тактичній ланці так і не сталося ще й через позицію замовника. Є ціла низка перспективних проєктів, які вже могли б серійно постачатися у війська, але їх випробування гальмувало: РСЗВ «Вільха-М», САУ «Богдана», система керованого озброєння бойового вертольота 524Р (або її оновлені версії), баражувальний боєприпас «Грім» (дрон-кілер), наземний роботизований комплекс «Мисливець», самохідний мінометний комплекс «Смерека» та чимало інших розробок.

До цього можна додати, що є також чимало перспективних розробок, до яких держава ставиться, як до іноземних. Позиція держави: «Почекаємо і подивимося, що вони там зроблять». Замість визначити найперспективніші проєкти й активізувати їхній розвиток, наприклад, через Мінстратегпром. За умов відносно невеликих витрат можна було б суттєво посилити українську армію. За роки війни з'явилися перспективні розробки потужних озброєнь, як, наприклад, створення вітчизняного ЗРК та оперативно-тактичного безпілота. Або ще один приклад розробки нової зброї – поява безпілотної вертольота, здатного діяти на тактичну глибину до 80 км. Така розробка може наблизити армію до застосування так званих москітних стратегій – масового використання рою безпілотників. Те саме можна сказати й про наземні роботизовані комплекси. Для розуміння: за ціною одного бронетранспортера можна купити 7-8 роботизованих наземних комплексів, які використовувалися б з різним функціоналом – з ПТРК-модулем, з модулем у вигляді комплексу РЕБ, зі стрілецьким модулем і як транспортник боєприпасів чи для евакуації поранених з поля бою. Але для реалізації такого проєкту потрібна увага держави – з боку Міноборони та Генерального штабу.

Усе більше в сучасних суперечках між країнами світу швидкоплинних військових конфліктів або обмінів вогневидами ударами. І все вагомішу роль відіграють високотехнологічні озброєння, які відносно дешеві та наразі доступні не тільки для наддержав, а й навіть для парамілітарних угруповань (як це було у вересні 2019 року в Саудівській Аравії). Успіх досягається в разі їх масового застосування. Тож небезпідставно командування СВ ЗСУ заявило у грудні про бажання створити підрозділи, які будуть озброєні дронами-кілерами (баражувальними боєприпасами). Однак вкрай важливо, щоб новаторство реалізовувалось упродовж не років, а місяців. Тоді потенціал армії стрімко зростатиме.

Або інший показовий приклад: восени 2021 року РНБОУ затвердила ракетну програму, але й через чотири місяці після епохального рішення немає ознак її наповнення. А власне ракети (у перспективі з дальністю ураження 1000 км і більше) мають сформувати неядерний щит стримування зовнішньої агресії. У цьому контексті зовсім не зайвим може здаватися досвід, як не дивно, Північної Кореї. Днями Сполучені Штати закликали Північну Корею до перемовин – після новини про нове випробування балістичної ракети середньої дальності Hwasong-12. І це відбулося вперше з 2017 року. Тож підвищення ставок у сучасному світі відбувається виключно внаслідок системної, наполегливої й безперервної роботи у сфері власного посилення. Здається, якби Київ мав пару, скажімо, сотень ракет, здатних дотягнутися до Москви, риторика Кремля була б зовсім іншою.

І останнє. Навіть відмовившись від масштабного наступу, Росія розхитуватиме Українську державу через свої терористичні угруповання «ЛНР/ДНР». При цьому слід звернути увагу на те, що Росія все більше уваги приділяє випробуванню оновлених озброєнь і техніки. Наприклад, командири свідчать, що у бойовиків з'являються новітні засоби розвідки та безпілотні авіаційні комплекси

(БАК), у тому числі ударні. Модернізована версія БАК «Орлан» здатна працювати проти ЗСУ на висотах 5500-6500, де його не дістають вітчизняні РЕБ. А такий БАК не тільки виконує розвідувальні завдання, а й здатен скидати бомби, ракети, міни. На такі зміни українська сторона мала б активно реагувати, наприклад, замовляти підприємствам ОПК модернізацію наявних засобів РЕБ – це цілком досяжні цілі. Просто з цим треба оперативно працювати.

Світ змінюється надзвичайно швидко. Якщо Україна відставатиме зі своїми змінами, вона буде приречена залишатися у групі аутсайдерів. Якщо ж діятиме на випередження, має всі шанси перетворитися на добре захищену, недоторкану державу.

Автори: **Володимир Горбулін**, голова Наглядової ради УІБД; **Валентин Бадрак** – член Правління УІБД, директор ЦДАКР